

РОЗДІЛ II

Лілія Білоусова (Одеса, Україна)

ВИДАВНИЧА РОБОТА ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1920-2015 РОКАХ

Науково-видавничу роботу є одним з найважливіших і найяскравіших напрямків роботи сучасних державних архівів України, яка має давні традиції, але фактично реалізовується у повній мірі за часів незалежності України. Архів нашого архіву зберігає цінні відомості з історії розвитку цього цікавого і помітного для суспільства напрямку діяльності.

Науково-видавничу роботу планувалася з моменту заснування Одеського архіву наказом Губнарсовіти № 17 від 16 березня 1920 року і приймання перших фондів¹. Вже з жовтня 1920 р. почалася робота над першим збірником матеріалів і документів під назвою «Труды Комиссии по изучению революционных архивов при юротделе». Збірник присвячувався І.М.Ковальському, членами редколегії були М.М.Осипович, М.П.Сквері, П.Л.Тучапський, С.І.Мартинівський². У грудні 1920 року Комісія почала підготовку першого номеру власного періодичного видання - «Червоної книги» (6 друк. арк., 800 примірників)³.

В архіві розпочав наукову розробку фонду «Кошу Запорізької Січі» Михайло Єлисейович Слабченко - заступник завідувача Губархом у 1920-1923 рр. Він також займався дослідженням організації народного господарства України від Хмельниччини до Світової війни. Слабченко сформував групу молодих науковців. Його син Тарас досліджував історію театру, масонських лож, аграрний капіталізм у Степовій Україні.

У грудні 1924 р. відбулася Перша Всеукраїнська нарада архівних працівників УСРР, на яку делегували завідувача Одеським Губархом Ісаака Хмельницького. Нарада обговорювала питання про видання архівного журналу, наукову розробку архівних документів та публікацію описів і матеріалів⁴. У [1925] році вийшло з друку перше професійне видання Одеського округового архівного управління під грифом Окрліта і «Окрполитиздата» - «Підручник для архіваріусів державних, громадських та кооперативних установ (Збірник узаконень та розпоряджень в архівній справі)». 36 сторінок тексту були виготовлені у 3-й Державній друкарні імені т.[овариша] Троцького.

У 1925-1926 рр. Істпартвідділ Одеського окружкому КП(б)У та Комісія при Одеському окрвиконкомі по організації святкування 20-річчя Революції 1905 року опублікували 2 книги - збірники статей, матеріалів та спогадів «1905 год. Революционное движение в Одессе и Одещине», в якому була і стаття наукового співробітника архіву О.О.Рябініна-Скляревського про Одеську Раду робітничих депутатів⁵. Тоді ж відзначали 100-річчя декабристського руху в Україні й архівісти виявили низку матеріалів для статей за цією темою.

З 1928 р. при крайовому архіві працювала постійна Нарада для розробки науково-організаційних та архівно-технічних питань, до складу якої входили представники вищих навчальних закладів. Обговорювалися такі питання як публікація тематичних оглядів джерел, співпраця архіву з вищими, науковими товариствами, зокрема, з Одеською філією Української наукової асоціації сходознавства. М.Є.Слабченко піднімав питання про публікацію описів, широкий доступ науковців до архівних джерел, організацію роботи архіву у вечірні години.

З 1932 р. обласний історичний архів брав участь у підготовці таких масштабних видань, як «Історія фабрик та заводів», «Історія громадянської війни»⁶, «Історія Одеського порту», а також серії статей для редакції «Літературного насліддя» про Оноре де Бальзака та франко-російські літературні і культурні зв'язки (упорядники О.О.Рябінін-Скляревський, Л.І.Кангун)⁷.

З 1933 р. за рішенням II обласної наради архівних установ Одеської області (21-22 грудня) архів «широко розгорнув» тематичне описання документів з таких проблем, як історія фабрик і заводів, Жовтнева революція і громадянська війна, революційний рух 1870-х років, пролетаріат і селянство за часів буржуазно-демократичної революції⁸. Публікації планувалися у співпраці з Істпартом (Х.А.Фельдман), Товариством політкаторжан (В.С.Алексєєв-Попов), редакцією «Історії фабрик і заводів» (І.Д.Ковтун) та іншими установами⁹.

1934 рік став початком репресивних заходів в архівній галузі: у лютому редакція журналу «Архів Радянської України» була звинувачена у «шкідницькій» діяльності. Перевірка у травні роботи Одеського окрарху Центральним Архівним Управлінням УРСР встановила,

що у планах архіву не сформульовані конкретні завдання науково-публікаторської та агітаційно-масової роботи «по викорчовуванню залишків націоналістичної революції та троцькістсько-націоналістичного блоку»¹⁰. Архівістам-науковцям О.О.Рябініну-Скляревському, Л.І.Кангун, Раєвському, Політкіну було вказано суворо дотримуватися лінії партії і уряду.

У березні 1935 р. відзначали 15-річчя наукової діяльності О.О.Рябініна-Скляревського та 10-річчя наукової роботи в архіві Л.І.Кангун - обох висунули на звання «Знатний архівіст». Але у 1936 р. був арештований за звинуваченням у контрреволюційній діяльності і засуджений на 5 років ув'язнення директор архіву Є.І.Багров-Дишловий; у грудні 1937 р. був заарештований О.О.Рябінін-Скляревський з вироком 10-річного ув'язнення (помер у засланні)¹¹. Це завдало не виправданого удару архівній галузі в цілому та науковій роботі зокрема. 1937-1938 рр. пройшли під гаслом боротьби з «ворогами народу» - в архіві виявляли, видаляли з загального користування та переводили на таємне зберігання відомості про репресованих партійних і військових діячів - Г. П'якова, І. Якіра, Ю. Примакова, Я. Дробніса, М. Богуславського і багатьох інших.

1938 рік архів відзначив публікаціями з приводу 20-річчя організації архівної справи в СРСР та ленінського декрету від 1 червня 1918 р. «Про реорганізацію та централізацію архівної справи». Цим ювілейним датам присвятили свої статті архівісти Ф. Смирнов, А. Охотіна).

Наступного 1939 року, до 20-річчя звільнення Одеси від інтервентів, було підготовлено низку статей про період англо-французької інтервенції на півдні України та роль Іноземної колегії (1919 р.); також про Т.Г.Шевченка та історію партійного руху на Одещині (автори публікацій - Ф. Смирнов, Є. Мартиновський, І. Смирнов, А. Охотіна, Г. Гітін).

На початку Великої Вітчизняної війни (з 4 липня 1941 р.) архів евакуював найцінніші фонди до міста Уральська Західно-Казахстанської області, де установа функціонувала до 1944 р., хоча науково-дослідницьку роботу було призупинено. У той же час, у період тимчасової німецько-румунської окупації півдня України, архів діяв і в окупованій Одесі. У 1944 році на його матеріалах готувалося видання, присвячене 150-річчю Одеси, але воно не було опубліковане. Після повернення Одеського архіву з евакуації у квітні 1944 р. відновилися і науково-видавнича робота під керівництвом обкому партії. У 1947-1951 рр. архів прийняв участь у підготовці до видання 3-х томів збірки документів «Одеса у Великій Вітчизняній війні»; у 1957 р. - збірки документів і спогадів «У боротьбі за Жовтень».

У період «відлиги» сталися зміни і в архіві: у 1958 р. установу було виведено з підпорядкування МВС-НКВД, а кадровий склад поповнився перспективними науковцями. У лютому 1958 р. до Державного архіву Одеської області прийшов на посаду старшого наукового співробітника 25-річний Анатолій Діамидович Бачинський, який мав великі плани щодо наукової роботи з першоджерелами. Уже через рік він був призначений начальником науково-довідкового відділу і шість років віддав улюбленій справі. Тоді ж в архіві почав працювати ще один перспективний спеціаліст - Станіслав Кульчицький. Він був одним з упорядників та редакторів путівника «Государственный архив Одесской области» (1961 р.), у 1960-1964 рр. членом редколегії «Науково-інформаційного бюлетеню Архівного управління УРСР». Одночасно з 1960 р. працював почасово на історичному факультеті Одеського Державного університету. У 1963 р. А.Д.Бачинський перейшов на постійну роботу до університету на посаду старшого викладача кафедри історії УРСР, але не поривав зв'язку з архівом, працюючи як дослідник, член науково-методичної ради та науковий консультант.

Отже, перше видання під грифом Одеського обласного державного архіву - «Путівник по фондах архіву» - побачило світ лише у 1961 році. В укладанні цього довідника, яке вперше за 40-річну діяльність установи розкривало широкому загалу склад найбільш цінних фондів і документів, приймали участь молоді вчені й досвідчені архівісти - А.Д.Бачинський, В.П.Конюк, С.В.Кульчицький, І.О.Хіони. Редакторами видання стали відомі науковці - гебраїст, д.і.н. С.Я.Боровой, історики-україністи і козакознавці А.Д.Бачинський та директор архіву І.О.Хіони.

У 1966 р. вийшов з друку «Путівник по фондах філії архіву в Ізмаїлі» (упор. А.П.Белобородова, М.Л.Зінгер, Е.П.Хабалашвілі, В.К.Япарова; під ред. Л.Д.Хмеля).

У 1970-х - 1980-х роках архів брав участь у низці спільних проектів з науковцями. Так, у 1975-1976 рр. облдержархів разом з Інститутом історії АН Молдавської РСР і Центральним державним архівом МРСР працював над збірником документів і матеріалів «Советское

строительство в левобережных районах Молдавии в восстановительный период. 1921-1924 гг.». Збірник вийшов у 1977 р. у Кишиневі й отримав позитивну оцінку молдавських вчених¹².

У 1979 р. Одеський облдержархів разом з філією у м. Ізмаїлі і партійним архівом завершив підготовку до видання збірника документів і матеріалів «Под солнцем дружбы и братства. Эко-номическое и социальное развитие советского Придунайского края. 1954-1967», який вийшов з друку в одеському видавництві «Маяк» у 1979 р.¹³ У 1981 р. Партійний архів опублікував збірник документів з історії Одеського обкому Компартії України.

Протягом наступного десятиріччя Держархів активно займався розробкою окремих наукових тем. Так, з 1987 р. за ініціативою і у співпраці з Партархівом планувався до видання збірник з історії розвитку сільського господарства Одещини. Група науковців відділу використання і публікації документів у складі Л.Г.Білоусової, Н.С.Кесової, О.С.Ільницької та доцента Одеського державного університету к.і.н. В.П.Щетникова почала роботу з виявлення і описання матеріалів. Було досліджено понад 300 фондів 1920-1930-х років. Документи органів радянської влади розкривали страшні часи голоду 1921-1923 рр., червоного терору, колективізації, примусових переселень тисяч українських селян до Сибіру, позбавлення виборчих прав та життя тих, хто наважувався висловлювати протести. Держархів представив результати своєї роботи на обговорення у Партархів, поставивши питання щодо публікації джерел без купюр і об'єктивного висвітлення теми. Директор Партархіву В.І.Удалов не бачив на той час реальної можливості оприлюднити такі документи і рекомендував продовжувати виявляти нові документи. В результаті архівісти накопичили не тільки безцінний досвід наукової роботи, а й значний обсяг матеріалів за темою голодоморів та репресій, який було використано у 2000-х роках для підготовки низки солідних публікацій.

У 1990 р., до 70-річчя архіву був підготовлений перший буклет «Государственный архив Одесской области - путеводитель по истории края», де вперше була подана інформація про архів, його фонди та напрямки роботи (довідку підготувала Л.Г.Білоусова).

Регулярна науково-видавнича робота почала здійснюватися архівістами з 1995 року. Саме тоді вперше вирішили широко відзначити ювілейну дату - 75-річчя Держархіву. Святкування пройшло в Золотій залі Літературного музею за участю першого заступника начальника Головного Архівного Управління України В.С.Лозицького, директорів обласних архівів, одеської громадськості. До ювілею був виданий другий буклет «Одесские раритеты», в якому, крім відомостей про архів, вперше були опубліковані зображення унікальних та особливо цінних документів архіву (укл. Л.Г.Білоусова, О.В.Коновалова, фото Л.С.Сидорського). Також був надрукований перший архівний плакат-календар, який вже на сьогодні є бібліографічною рідкістю.

У тому ж 1995 р., до ювілею Одеської митниці вийшла з друку перша наукова монографія архівістів (Белоусова Л.Г., Малинова Г.Л. Одесской таможне 200 лет. - Одесса, 1995. - 96 с.).

З цього року статистика видавничої діяльності архіву виглядає таким чином: 1995 рік - 3, 1998 - 1, 1999 - 3, 2000 - 4, 2001 - 3, 2002 - 5, 2003 - 4, 2004 - 2, 2005 - 6, 2006 - 4, 2007 - 8, 2008 - 12, 2009 - 8, 2010 - 9, 2011 - 7, 2012 - 7, 2013 - 3, 2014 - 5, 2015 - 5. В цілому станом на 1 січня 2016 р., архів підготував до друку 98 науково-довідкових, наукових та популярних видань, з них 48 у серії «Праці Державного архіву Одеської області» (започаткована у 2000 р.) та 19 випусків інформаційного бюлетеню серії «Одеські архіви» (заснований у 2007 р.). Мови видань - російська, українська, грецька, англійська, німецька.

Типи видань найрізноманітніші: це путівники по фондах архіву, реєстри описів, анотовані реєстри справ окремих фондів, матеріали конференцій, збірники статей і документів, іменні покажчики, монографії, буклети, плакати-календарі.

За тематикою можна виділити такі основні напрямки досліджень:

- 1) історія архівної справи, фонди та науково-довідковий апарат архіву, матеріали про архівістів Одещини.
- 2) історія етнічних та релігійних громад (греки, євреї, німці, меноніти, французи, швейцарці, шведи, естонці, серби, чорногорці, вірмени, болгари, молдовани, українці, роми та ін.).
- 3) історія репресій та голодоморів.
- 4) локальна історія районів, міст, сіл Одещини.

Історія етнічних громад є надзвичайно актуальним напрямком науково-видавничої роботи Державного архіву Одеської області.

Перші видання архіву з грецької тематики почалися з дослідження історії Олександрівки-Арнаутівки - першого військового поселення греків під Одесою. У 1999 році вийшла з друку монографія співавторів д.і.н. І.В.Сапожнікова і Л.Г.Білоусової «*Греки под Одессой: очерки истории поселка Александровка с древнейших времен до начала XX в.*» (Одеса-Іллічівськ). Фінансування видання забезпечила Олександрівська селищна рада - частина міста Іллічівськ (тепер - Чорноморськ). На той час у селищі проживало всього 14 нащадків греків, які вціліли після масових репресій сталінського періоду. Голова селищної ради Василь Рошин був зацікавлений у відродженні історії села та національних традицій. Авторами було виявлено і вперше опубліковано низку цікавих архівних джерел від 1795 року до сучасності - списки і біографії військовослужбовців Одеського Грецького піхотного дивізіону (батальйону), матеріали щодо перетворення професійних військових на землеробів, відомості про розвиток села і збереження грецьких традицій на українській землі упродовж XIX - початку XX ст.

З 1999 по 2014 роки здійснювалася робота Державного архіву Одеської області та Одеської філії Грецького Фонду Культури над 6-томним довідником під назвою «*Греки Одессы. Именной указатель прихожан Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. 1799-1920*». Основним джерелом для цього незвичайного видання стали метричні книги - одні з найцінніших історичних рукописних джерел. Метою було дослідити історію одеської грецької громади через родоводи, а саме врахувати всіх парафіян, що пройшли церковні обряди хрещення, шлюбу та відспівування упродовж більш ніж вікового періоду. На той час це був унікальний проект в Україні, так як масштабних публікацій актових записів взагалі не було, а інтерес до генеалогії вже зростав. Задовольнити його і ввести до наукового обігу малодосліджені джерела взявся творчий колектив архівістів (Л.Г.Білоусова - керівник проекту, автор ідей; упорядники В.В.Харковенко, Т.Є.Волкова, О.В.Мартиненко, Г.М.Паніван, А.Є.Бух, М.Г.Батурина). Першим етапом стало створення електронної бази даних. Це виявилось не простим технічним завданням, а копіткою роботою зі складними рукописними документами і текстами з палеографічними особливостями. У підсумку в алфавітний іменний покажчик (Частини 1, 2, 3, 4, 5, 6) увійшли імена понад 100 тис. парафіян (з них 23252 імен народжених, одружених та померлих). У переважній більшості це були греки - піддані Російської імперії та інших країн, де вони проживали або мали бізнес - Греції, Туреччини, Великобританії, Австрії, Франції, Італії, Данії, Сербії та ін. Серед них є відомі прізвища нащадків перших греків Одеси - військовослужбовців Одеського Грецького піхотного батальйону, неогоціантів, священнослужителів, представників грецького національно-визвольного руху. Метричні книги дали відповіді на такі питання, як склад одеської грецької громади за територіальним походженням (губернії і міста Росії, області Греції, інші країни), соціальним станом (купці, міщани, почесні громадяни, дворяни, духовні особи, іноземці - піддані різних країн), професією або заняттям (торгівля, цивільна, військова та духовна служба, приватний бізнес тощо), демографічними змінами, національністю, поєднанням родів та ін.

Покажчик не є точною копією метричних книг, в яких записи велися в хронологічному порядку - по роках і помісячно. У комп'ютерному варіанті довідник представлений у двох версіях - хронологічному (як в документах) і алфавітному (опублікованому). Довідник супроводжується статтями про історію Одеської Грецької Свято-Троїцької церкви та його причт, переліком наявних та втрачених метричних книг за 1799-1920 рр., прикладами варіантів написання грецьких імен, списком довгожителів у віці від 100 років та ін.

Фінансування видань здійснювала *Одеська філія Грецького фонду культури* (директор Софроніс Парадісонулос). Ідея підготовки публікації знайшла також відгук у Генеральних консулів Греції в Одесі Іфігенії Кондолеондос і Алексіоса-Павлоса Стефану. Фінансування останнього тому здійснив одеський бізнесмен і Почесний консул Греції у Ялті Пантеліс Бумбурас.

Ще одним прикладом співробітництва архіву з Грецьким фондом культури є участь у підготовці Каталогу виставки «*Григорій Маразлі. До 175-річчя з дня народження*» (2006 р.). У кольоровому виданні були представлені унікальні документи про найвідомішого одеського міського голову - Григорія Григоровича Маразлі, його родину, особисте та громадське життя.

У процесі підготовки були виявлені нові та досліджені маловідомі документи, укладений анотований перелік джерел. Ця база дала матеріал для комплексного уявлення про внесок родини Маразлі в історію Одеси. Так, перші згадки про його батька, Григорія Івановича Маразлі, є в описах справ думи: про прилучення його в одеські купці 3-ї гільдії (1803), про видачу йому, як купцеві 1-ї гільдії, свідоцтва на володіння будинком в Одесі (1828) і на почесне громадянство (1832), про оцінку його будинків для застав по винному відкупі і постачанню (1835) та ін. У 1829 г. Маразлі-батько був у реєстрі 14-ти купців-християн 1-ї гільдії з капіталом у 50000 крб. Відомості про його нерухомість - свідоцтва, відкриті листи і креслення будинків, дані на хутори і маєтки - містяться у фондах Одеського будівельного комітету (ф. 59), Одеського міського магістрату (ф. 17), Опікунського комітету про іноземних поселенців (ф. 6) та ін. Маразлі понад сторіччя були парафіянами Одеської Грецької Свято-Троїцької церкви, і в метричних книгах збереглися актові записи щодо багатьох членів сім'ї. У Григорія Івановича Маразлі и Зоїтци Феодорівни Феодориді в Одесі народилося троє дітей - Іраклій (1819), Еврідіка (1820) і Григорій (1831). Документи засвідчили подальші віхи життя Григорія Григоровича - одруження в 1903 р. з Марією Фердинандівною Кіч (уродженою Наркевич), його смерть у 1907 р. і поховання у лівому крилі Одеської Грецької церкви. Громадська та благодійна діяльність Г.Г.Маразлі була різноманітною і фантастично щедрою: тисячі карбованців витрачалися ним багато років на неімущих, сиріт, вдів, хворих і старих. Турбота про суспільство зробило його ім'я майже легендарним. Присвячена Маразлі виставка і опублікований каталог стали для архіву цікавим міжнародним дослідницьким проектом.

Грецька тематика знайшла у Держархіві подальший розвиток у співпраці з *Грецько-Українською торговельною палатою* (м. Пірей, Греція), ініційованою її президентом п. Іоаннісом Поліхронопулосом. З 2003 року почалося дослідження внеску греків - вихідців з острова Хіоса у розвиток Одеси та українсько-грецьких економічних і культурних зв'язків. Пошукова робота в архіві таких дослідників, як К. Авгітідіс (тема - родина Родоканакі), В.В.Томазов (родина Маврогордато-Маврокордато), Н.О.Терентьєва (родина Раллі), репрезентувалася на міжнародних конференціях у Піреї, Афінах і Одесі.

Суттєвим внеском від Держархіву у даний проект стала монографія Л.Г.Білоусової «Родина Петрококіно: одеський період. XIX - початок XX ст.», опублікована грецькою мовою у 2007 р. на о. Хіосі (*Μπελοουσοβα Λιλια Το γενοσ των Πετροκοκκινων: περιодος της Οδησσου 19ος - αρχες 20 ο αιωνα. - Χιος, 2007 - 390 σ.*). Петрококіно, що емігрували в Одесу з острова Хіоса на початку XIX ст., здійснили значний внесок в економіку дореволюційної Росії в сфері судноплавства, торгівлі, банківської справи, страхування, тютюнового виробництва і управління. Найбільш вдалим їхнім проектом став універсальний магазин закордонних товарів, який називали «Одеським Лувром». Протягом сторіччя спостерігалось розширення їхньої підприємницької діяльності та розгалуження бізнесу, освоєння нових галузей, таких як страхова справа, створення акціонерних товариств. За допомогою сімейних зв'язків за межами Росії - у Франції, Великобританії, Австрії, Італії, Греції, США, Індії - Петрококіно сприяли розвитку банківської справи і залученню іноземних капіталів до російської золотодобувної галузі. Представники родини активно займалися благодійністю і через філантропічні товариства надавали допомогу співвітчизникам-грекам, бідним городянам, дітям-сиротам, жінкам, що позбавилися даху, а також безпритульним тваринам. Помітне місце Петрококіно посідали в організації наукових товариств, зокрема, у галузі садівництва і виноградарства. Петрококіно залишили свій слід у культурному житті Одеси участю в діяльності Товариства витончених мистецтв, Товариства південноросійських художників, Літературно-артистичного товариства, та ін. 2007 року авторка захистила в Одеському національному університеті імені І.І.Мечникова кандидатську дисертацію «Династія грецьких купців Петрококіно в економічному і соціокультурному житті Російської імперії (XIX - початок XX ст.)».

Упродовж 2012-2016 років тривала дослідницька робота по підготовці до друку ще двох видань за фінансування Греко-Української Торгової Палати. Перше присвячене заснованому в Одесі у 1814 році таємному грецькому товариству «Філікі Етерія» та подіям першого етапу Грецької революції, що відбувалися у 1821 році на території князівств Молдавії і Валахії. У збірнику «*Етеристи*» (автор-упорядник Л.Г.Білоусова; ідея і фінансування - Я. Поліхронопулос) представлено 250 документів Держархіву із списками учасників

національно-визвольного руху, що представляли різні країни Європи. Ще один проект, започаткований у Держархіві з ініціативи директора Греко-Української палати п. Герасімоса Ніколаоса Бугаса, присвячений історії Надзвичайної дипломатичної місії УНР та її голові Федору Павловичу Матушевському - першому українському послу у Греції. Книга за авторством Л.Г.Білоусової готується до публікації грецькою мовою.

Значну увагу у Держархіві завжди приділялося дослідженню історії національних та релігійних громад Півдня України. Історія іноземної колонізації Причорноморського регіону за 1799-1876 рр., створення і розвиток компактних поселень *німців, болгар, греків, шведів, швейцарців, євреїв, молдован, менонітів, молочан, духоборів, старообрядців та інших етнічних і релігійних груп* від Криму до Дунаю знайшли відображення у майже 17 тис. справ унікального фонду 6 «Опікунський комітет про іноземних поселенців Південного краю Росії». Надзвичайно цінним довідковим виданням став анотований опис справ цього фонду, підготовлений архівом до друку у співпраці з Інститутом Німецьких і Східноєвропейських досліджень (Геттінген, Німеччина); з 2002 р. - Інститут культури і історії німців Північно-Східної Європи, Люнебург-Геттінген (керівник проекту - д-р А. Айсфельд, ред. - О.В.Коновалова-Айсфельд). Спеціалістами архіву О.В.Коноваловою, О.М.Набокою, В.Ф.Онопrienко, О.О.Солончук та відомим науковцем Е.Г.Плеською було описано увесь документальний комплекс: укладено анотації на кожну справу, створено іменні та географічні покажчики. З 1998 р. по 2010 р. опубліковано 7 томів з запланованих 20. Також у 2001 році вийшов друком, як спільний проект архіву й інституту, анотований опис справ фонду 252 «Одеська контора іноземних поселенців Півдня Росії» (укл. В.Ю.Алексєєва).

У 2001-2012 роках архів тісно співпрацював з низкою наукових установ США, що досліджують історію російських *німців і менонітів* - Глюкстальською асоціацією російських німців (М. Фрімен), Бібліотекою Університету Північної Дакоти (проф. М.М.Міллер), Архівом Менонітського Братства у м. Фресно, США (проф. П. Тевс) та ін. Це була організація виставок, конференцій та роботи в архіві американських туристів, які вивчали власні родоводи та історію заснованих їхніми предками німецьких колоній на півдні України. За ініціативи М.М.Міллера та П. Тевса, у 2001 і 2002 роках було підготовлено та опубліковано анотовані англійською мовою описи справ двох фондів: «Одеська контора іноземних поселенців Півдня Росії. 1806-1850» (ф. 252) та «Грослібентальська (Маріїнська) волосна управа. 1815-1920» (ф. 53) (укл. Л.Г.Білоусова та В.М.Буга). В цілому було описано біля 2 тис. справ, що стало для багатьох американських дослідників відкриттям Одеського архіву. Також було укладено електронну базу даних на справи фонду 6, що містять відомості про менонітів (Л.Г.Білоусова).

Історію *швейцарської* колонії Шабо та біографію попечителя *болгарських* колоністів І.М.Інзова досліджувала начальник відділу науково-довідкового апарату Держархіву В.Ф.Онопrienко: у 2007 р. вийшов друком біографічний нарис авторки «Главный попечитель. Из жизни и деятельности Ивана Никитича Инзова», у 2009 р. - документальна історія швейцарських колоністів у Бессарабії «Истинный рай - на шабской земле...».

Публікація матеріалів та документів Держархіву з історії *євреїв* почалася з 1998 року, коли відомості про одеські фонди були представлені на міжнародній конференції у м. Потсдамі (Німеччина), організованій Центром Мозеса Мендельсона (директор - Й.Шльор). Зібрані до конференції матеріали були опубліковані в окремому довідковому виданні «Евреи Одессы и юга Украины: история в документах», що вийшло з друку в 2002 році за фінансування і у співпраці з Міжнародним єврейським громадським центром «Мигдаль» (директор - К.О.Верховська). Вперше в узагальненому і структурованому вигляді були представлені дані про фонди архіву, що містять відомості з єврейської тематики, а також збірник 250 документів дорадянського періоду (автор і укладач Л.Г.Білоусова) та генеалогічний розділ: алфавітний список голів сімей одеських міщан-євреїв за 1893-1918 роки - 4505 імен (укладач Т.Є.Волкова). Якщо врахувати той факт, що у путівнику Держархіву 1961-го року видання відомості про євреїв та генеалогічні матеріали майже відсутні, корисність такого типу видання була очевидною. Видання залишається актуальним і на теперішній час.

Значна частина матеріалів використовувалась у подальшому в лекціях, презентаціях, в музейних експозиціях, зокрема, в Одеському Єврейському музеї «Шорашим» (директор М.М.Рашковецький). У співпраці саме з цією установою архів підготував розділ збірника

статей і документів для опублікованого у 2006 році видання *«История Холокоста в Одесском регионе. 1941-1944»*. У книзі опубліковані анотації на понад 800 фондів румунсько-німецької адміністрації, які діяли на теренах створеної окупантами адміністративно-територіальної одиниці - Губернаторства Трансністрії. Документи архіву - накази окупаційної влади, списки в'язнів гетто, газетні статті, звіти про економічне та соціально-політичне становище Одещини - дають гостре відчуття епохи у найбільш драматичний історичний період.

Єврейські матеріали Одеського архіву стали одним з найважливіших джерельних комплексів для солідного багатотомного міжнародного видавничого проекту «Project Judaica» (США, Україна, Росія; науковий редактор-укладач Ю.Й.Меламед). Група одеських науковців, зокрема, архівістів Одеси та Ізмаїлу (В.Ю.Алексєєва, Л.Г.Білоусова, С.Є.Березін, А.В.Галкіна, В.Г.Токіой, М.Г.Живора, І.В.Моторна) здійснила виявлення та описання фондів для путівника *«Документы по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины. Николаевская, Одесская, Херсонская области»*, що побачив світ у 2014 році.

Українське козацтво стало провідною темою досліджень одеських архівістів у повоєнний період, починаючи з кінця 1950-х років. Саме тоді здійснювалася значна робота по виявленню, описуванню, каталогізації та публікації джерел з україністики, яку особливо активно проводив майбутній професор історичного факультету Одеського університету, а у 1958-1963 роках начальник науково-довідкового відділу облдержархіву А.Д.Бачинський.

Значний внесок у цю тематику здійснив Іван Олександрович Хіоні, який очолював Державний архів Одеської області понад тридцять років (1955-1985). Опубліковані в українських наукових періодичних виданнях статті - *«До історії Бузького козацького війська»* (1965, НІБАУ), *«До історії заселення Побужжя: Бузьке козацьке військо 1769-1817»* (1965, УДЖ), *«Нові матеріали до Бузького козацького війська»* (1966, УДЖ), *«К вопросу о происхождении и национальном составе Бугского казачества»* (1967, ЗОАО), *«До питання про господарську діяльність бузьких козаків у XVIII ст.»* (1973, УДЖ) - лягли в основу кандидатської дисертації І.О.Хіоні *«Бугские казаки и их борьба против феодального гнета: 4-я четверть XVIII в. - 1-я четверть XIX в.»* (1974).

У 1998 році була опублікована монографія відомих одеських науковців, істориків і археологів І.В.Сапожникова і Г.В.Сапожникової *«Запорожские и черноморские казаки в Хаджибее и Одессе»*. Змістовним солідним додатком до неї став опис документів архівної справи канцелярії Херсонського військового губернатора Е. де Рішельє *«О казаках Войска Черноморского, жительствовавших около Одессы и пожелавших переселиться по-прежнему в Войско»*, укладений авторами у співпраці з архівістом Л.Г.Білоусовою.

Традиції козацкознавства в Одеському архіві продовжив випускник історичного факультету Одеського університету, оператор, завідувач лабораторією з оцифрування документів А.В.Хромов, який у 2012 році захистив кандидатську дисертацію *«Південноукраїнське козацтво XIX ст.: урядові задуми, проекти, втілення»* (2012). В 2014 р. у серії *«Праці Державного архіву одеської області»* вийшла друком однойменна монографія А.В.Хромова за фінансування директора архіву В.В.Левчука (приватний спонсорський внесок).

Історія архівної галузі, архівні фонди та науково-довідковий апарат - це перспективна і все ще недостатньо досліджена тема, хоча архів постійно вивчає власну історію і популяризує документальну спадщину. З 1961 по 2015 рік було опубліковано 23 видання різних типів - путівники (3), реєстри описів, покажчики, описи фондів (6), каталоги (3), буклети (4), плакат-календарі (2), біобібліографічні видання (2), збірки наукових статей, матеріали конференцій (3).

Путівники та реєстри описів фондів є одними з основних видів науково-довідкового апарату архіву. Після 2-х видань 1960-х років до них повернулися планово тільки на початку 2000-х у рамках державної програми, зокрема, серії видань *«Архівні зібрання України»*. У 2010 році вийшли з друку довідники *«Фонди міських, районних та трудових архівів Одеської області. 1944 - 2009. Частина 1. Міста»* і *«Фонди міських, районних та трудових архівів Одеської області. 1944 - 2009. Частина 2. Райони»* (кол. упорядн.; ред. Л.Г.Білоусова). На той час це був перший в Україні довідник по фондах районних і міських архівів. Значний внесок у його підготовку здійснила О.М.Набока, яка узагальнила значний масив інформації. Щороку видання оновлюється і його доповнені версії оприлюднюються на сайті Держархіву (О.І.Ксендзик, С.Є.Березін).

Путівник *«Державний архів Одеської області. Вип. 1. Фонди особового походження»* (виданий у 2011 р.; перевидання планується у 2016 р.) став першим з 6 випусків Путівника

по фондах ДАОО, який за обсягом документів є одним з найбільших обласних архівів. Серед 13 тис. фондів, що містять більше 2-х мільйонів справ за період з кінця XVIII ст. по теперішній час, фонди особового походження займають чільне місце. За більш ніж 95-річний період свого існування архів накопичив 170 фондів (колекцій, підфондів), які відтворюють життя і діяльність приватних осіб або ж цілих родин - державних і громадських діячів, військових, науковців, вчителів, архітекторів, колекціонерів та ін. Путівник підготовлений колективом співробітників архіву (автори-упорядники В.Ф.Онопрієнко, Л.Г.Білоусова, С.Є.Березін, О.В.Мартиненко, С.М.Герасимова, О.О.Солончук, О.А.Корецька, С.В.Виногловська, Д.Є.Абрамцова).

Вагомий особистий внесок у розбудову науково-довідкового апарату здійснила заступник директора Держархіву Вероніка Юріївна Алексеева, які підготувала низку цінних довідників. У 2000 р. вийшло з друку видання «Фонды Государственного архива Одесской области. Указатель. - Ч. 1: Досоветский период», у 2008 році - «Реєстр фондів Державного архіву Одеської області. Дорадянський період». В них уперше в електронному та друкованому варіанті було подано відомості про всі фонди архіву - наявні, втрачені, передані, перейменовані, а також інформацію про описи та склад документації кожного фонду. У процесі підготовки удосконалювалися списки фондів, редагувалися і уточнювалися назви, укладалися покажчики, а в цілому було створено унікальні комп'ютерні пошукові бази даних.

Надзвичайно цінним виданням В.Ю.Алексеевої став каталог новоутвореного у 2003 р. фонду 895 - колекції матеріалів, що були вилучені у 1930-х роках з фонду Одеського будівельного комітету - «Архитектурные объекты г.Одессы и других городов Причерноморья конец XVIII - начало XX ст.: Чертежи, планы, рисунки, гравюры, литографии» (2003). Ще один цікавий і важливий проект В.Ю.Алексеевої, актуальний напередодні 100-річного ювілею Одеського Рішельєвського ліцею - довідник «Рішельєвський ліцей. 1817-1865» про студентів та викладачів, історію першого на півдні Російської імперії вищого навчального закладу (готується до публікації). За ініціативи архівістки у Держархіві з 2003 року започатковано і ведеться облік унікальних і особливо цінних документів Держархіву - марок, печаток, фотографій, періодичних видань, креслень, малюнків, літографій тощо (В.К.Січкаренко). Відомості про них планується видавати у спецвипусках інформаційного бюлетеню архіву.

У 2003 році під керівництвом В.Ю.Алексеевої розпочалася масштабна робота відділу зберігання та обліку документів (нач. О.О.Солончук) по створенню електронних версій списків фондів, описів, реєстрів фондів розсекречених справ. У 2004 р. було видано «Реєстр фондів періоду фашистської окупації Одещини. 1941-1944 рр.» (Авт.-упоряд. В.Ю.Алексеева, С.В.Виногловська, В.К.Січкаренко, О.А.Корецька; у 2007 р. - «Реєстр розсекречених фондів» (Авт.-упоряд. В.Ю.Алексеева, С.В.Виногловська, О.Г.Гейтан, Г.М.Паніван). У 2014 році було завершено укладання реєстру фондів колишнього архіву Одеського обкому Компартії України (Авт.-упоряд. В.Ю.Алексеева, О.О.Солончук, С.В.Виногловська; узагальнення інформації, анотування фондів у перекладі українською мовою здійснила головний спеціаліст відділу О.А.Корецька). Реєстр, як перша вичерпна база даних на усі фонди партархіву, готується до публікації у 2016 р.

Цікавим напрямком видавничої діяльності є *публікація описів фондів*. Яскравим прикладом є видання дослідників одеського архіву А.В.Пивовара, О.І.Пешого і К.В.Шляхового «Земельні банки Новоросійського краю», в якому опубліковані описи фондів Одеського, Дніпропетровського та Кіровоградського архівів (2010, наук. конс. Л.Г.Білоусова). Цінність роботи полягає у тому, що таким чином відтворюється комплексність фондів, розпорошених по різних архівах.

У Держархіві зберігається близько 16 тис. метричних книг різних релігійних конфесій - православної, римо-католицької, євангелічно-лютеранської, євангелічно-реформатської, вірменської (вірмено-григоріанської), іудейської, ісламської (мусульманської, магометанської), «сектантів» та тих, хто не сповідував жодної віри. Вони є цінними історичними джерелами, які використовуються істориками, духовними особами, спеціалістами у галузі демографії, статистики, історії релігійних установ, а також краєзнавцями, генеалогами та пересічними громадянами, які цікавляться своїми родами. У 2011 році опубліковано Випуск 1 *Зведеного каталогу метричних книг* Держархіву Одеської області (1797-1939), у 2015 р. - Випуск 2, на 2017 рік заплановано Випуск 3 (колектив упорядників, редактор Л.Г.Білоусова). У каталозі подано

інформацію про наявні актові записи про шлюб, народження, смерть та розлучення по кожній церкві (установі релігійного культу) на території Одеської області, а також низки церков Миколаївської, Кіровоградської, Дніпропетровської, Запорізької областей, територія яких відносилася у дорадянські часи до Херсонської губернії.

Надзвичайно цінними для даної теми є напрацювання дослідників Держархіву А.В.Пивовара і М.В.Ковтуна «Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780-1812 років» (2008) та монографія В.В.Левченка і Г.С.Левченко «Олександрівська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи» (2015), які видавалися у серії «Праця Держархіву».

Буклети (4) стали візитною карткою Держархіву. Перший з них «Государственный архив Одесской области - путеводитель по истории края» - був опублікований у 1990 році до 70-річчя архіву російською мовою у скромному оформленні, але містив цікаву інформацію про основні напрямки роботи і фонди (текст Л.Г.Білоусової) у супроводі чорно-білих фотографій. До 75-річчя вийшов з друку буклет «Одесские раритеты» (укладачі Л.Г.Білоусова і О.В.Коновалова), ілюстрований кольоровими копіями унікальних та особливо цінних документів, фотографії яких виготовив відомий одеський фотомайстер Л.С.Сидорський. Видання стало гарним подарунком для учасників Першої міжнародної конференції «Архів. Історія. Сучасність», що проходила в Одеській філії Грецького Фонду Культури.

95-річчя Держархіву відзначали у вересні 2015 року в Золотому залі Літературного музею, де пройшла Друга міжнародна конференція «Архів. Історія. Сучасність». Учасникам ювілейних заходів був презентований буклет українською і англійською мовами «Державний архів Одеської області - скарбниця Національного архівного фонду України на Одещині / The State Archives of Odessa Region - the Treasury of Ukrainian National Archival Fund (автор упорядник Л.Г.Білоусова, редактор англ. тексту - професор Університету Торонто А. Маколкін), опублікований у 2013 році і перевиданий у доповненому варіанті у 2015 році.

Плакати-календарі (2) публікувалися до ювілеїв: «Державний архів Одеської області. 1920 - 1995» (підготували Л.Г.Білоусова і О.В.Коновалова) і «Державному архіву Одеської області - 90 років» (І.І.Ніточко, С.Є.Березін). Наразі вони є раритетом, особливо перший з них, де були надруковані кольорові акварельні малюнки із зображення гербів міст Новоросійського краю.

Цікавими виданнями є *матеріали міжнародних конференцій*, присвячених ювілейним датам «Архів. Документ. Історія. Сучасність: Збірка наукових статей та матеріалів» (2001) містить різноманітні за тематикою напрацювання дослідників архіву, представлені з нагоди 80-річчя архіву на однойменній Першій міжнародній конференції 2000 року. «Архіви Одещини. 1920-2005» (2005) є першою солідною книгою про Одеський архів (наук. ред. Л.Г.Білоусова). Авторі-упорядники В.Ю.Алексеева, О.М.Барановська, Л.Г.Білоусова, С.В.Виногловська, Т.Є.Волкова, О.Г.Гейтан, С.А.Желясков, О.А.Корецька, Г.Л.Малінова, І.І.Ніточко, В.Ф.Онопрієнко, Т.В.Ратушна, З.О.Скальська, В.К.Січкаренко, В.В.Харковенко подали цікаві статті з історії установи та архівної справи на Одещині, біографії архівістів, хроніку подій за 85 років, відомості про мережу державних та відомчих архівів, спогади ветеранів та чудові ілюстрації. У 2016 році вийдуть з друку матеріали Другої міжнародної конференції, присвяченої 95-річчю Держархіву, - понад 80 доповідей і повідомлень друзів і колег установи.

Новим і цікавим ювілейним видавничим проектом 2015 року став *біобібліографічний словник «Одеські архівісти»*, опублікований до 95-річчя Держархіву, як спецвипуск відомчого інформаційного бюлетеню «Архіви Одещини» (Вип. XIX). Видання є даниною поваги спеціалістам галузі, які станом на 2015 рік працювали у Державному архіві Одеської області, архівних відділах райдержадміністрацій і міських рад, трудових архівах. Загалом у довіднику представлено 144 архівісти - їх біографічні довідки, трудовий шлях, особистий внесок у розвиток архівної справи, громадська діяльність, нагороди та повний перелік публікацій. Наразі це є унікальне за типом видання, де представлені всі працівники сучасної архівної галузі Одещини.

Тема *репресій і голодоморів* знайшла відображення у 6-ти виданнях Держархіву. Започаткуванням і розвитком цього напрямку архів чимало завдячує Галині Леонідівні Маліновій - кандидату історичних наук, історичному-архівісту, відомому одеському громадському діячу, члену редколегії «Реабілітовані історією». Результатом її активної

діяльності у 1991-2007 роках в історико-просвітницькому, правозахисному і благодійному товаристві «Одеський меморіал» стало дослідження і оприлюднення численних джерел з історії репресій на Одещині. Значний обсяг її напрацювань було опубліковано в 1999-2006 роках у чотирьох томах «Одеського мартирологу» (керівник - Л.В.Ковальчук), у науковій періодиці та засобах масової інформації. Це, зокрема, розробка фонду Одеського губернського революційного трибуналу, анотування справ репресованих з архіву УСБУ в Одеській області, участь в укладанні списку понад 36 тис. репресованих за радянських часів громадян Одещини. У 2002 році вийшло з друку історико-публіцистичне видання «Из-под завесы тайны» - нариси, статті, рецензії Г.Л.Малінової, присвячені темі політичних переслідувань у роки тоталітаризму. Вони були написані авторкою у 1992-2001 роках на підставі одеських архівів і приватних збірань, розповідей учасників трагічних подій. Нариси про те, як судили «за контрреволюцію» священиків, рабинів, вчителів, професорів, державних службовців, партійних діячів, стали яскравою ілюстрацією епохи тоталітаризму. Особливу увагу Г.Л.Малінова приділила темі репресованих архівістів - голови Губарху Ю.Г.Оксмана, директора Одеського обласного архіву у 1936 р. Є.І.Багрова-Дишлогого, заступника директора О.О.Рябініна-Скляревського. Останньому було присвячене окреме видання у серії «Праці ДАОО», підготовлене до друку у співавторстві з доктором історичних наук І.В.Сапожниковим - «А.А.Рябинин-Скляревский: материалы к биографии» (2000).

Дослідження боліщої теми голодоморів в Україні бере свій початок від 1987 року, коли Держархів напрацював значний за обсягом матеріал у процесі підготовки збірника документів про розвиток сільського господарства на Одещині. У 2005 році ці матеріали вийшли друком у виданні «Голодомор в Україні: Одеська область (1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 рр.): Спогади, документи, дослідження», підготовленому колективом авторів-упорядників (Л.Г.Білоусова, О.М.Барановська, Т.Є.Волкова, Г.Л.Малінова, Г.М.Паніван, В.В.Харковенко). Книга була перевидана у 2007 році після суттєвого доповнення новими матеріалами і стала базою для наступного масштабного видання.

У 2008 році, 10 жовтня, вийшов з друку одеський том всеукраїнського проекту «Національна книга Пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні», започаткованого Українським Інститутом національної пам'яті. До складу Одеської редколегії увійшли М.Д.Сердюк, М.Л.Скорик, Л.Г.Білоусова, О.Ф.Ботушанська, Д.М.Демченко, В.Г.Кушнір, В.С.Лапай, В.В.Морозов, І.І.Ніточко, Т.В.Стоянова, А.Л.Ткачук. Фінансування забезпечили Одеська облдержадміністрація та обласна рада (вид-во «Астропринт», макет РВФ «Прес-кур'єр», гол. ред. Й.О.Бурчо). Організаторами підготовки «обласного тому» були визначені ДАОО (керівник робочої групи Л.Г.Білоусова, члени - М.Г.Батурина, О.В.Мартиненко, А.Є.Бух, Г.М.Паніван) та обласне Управління освіти і наукової діяльності (секретар робочої групи Т.І.Черепян, член групи Е.П.Петровський). У підготовці тому прийняло участь 1197 громадян Одещини - представників державних, приватних і громадських установ. Основною джерельною базою стали матеріали Держархіву - понад 1 тис. фондів установ 1920-30-х років, більш ніж 32 тис. документів, які висвітлюють причини, перебіг та наслідки Голодомору на Одещині. В одеському томі було оприлюднено імена 37961 жертв Голодомору (загиблих), встановлені за книгами РАЦС та свідченнями очевидців (понад 4 тис. осіб). Також було укладено: переліки 471 населеного пункту, постраждалого від Голодомору 1932-1933 рр., та 37 населених пунктів, занесених на «чорні дошки»; список очевидців; реєстр 237 пам'ятників і пам'ятних знаків, встановлених у містах та районах Одеської області на вшанування жертв Голодомору.

Того ж 2008 року на джерелах Держархіву у серії «Реабілітовані історією» була видана ще одна книга - «Голодний хліб (Голод 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 років в контексті історії репресій). Овідіопольський район (автори-укладачі С.С.Аргатюк, Л.В.Ковальчук, Е.П.Петровський; рецензент Л.Г.Білоусова).

Локальна історія, минуле і сучасність районів, міст і сіл Одещини, стали темою низки видань Держархіву.

Комплексне дослідження історії Березівського району започаткував І.І.Ніточко - колишній керівник цього району і директор Державного архіву Одеської області у 2003-2014 роках. Упродовж 2006-2014 років загалом вийшло з друку 12 видань, присвячених різним аспектам історії рідного автору району. Книга «Березівський район. Історія, події, люди» (2006)

присвячена історії краю, висвітлений в історичному нарисі автора і спогадах березівчан. «Маринове» (2008) - це історія рідного села автора, написана у співавторстві з сестрою Л.І.Римак, та відтворена у розповідях односельчан - переселенців з території теперішньої Польщі, з використанням етнографічного матеріалу, що відображує мову, традиції та обряди бойків. «Правда про Голодомор на Одещині. Березівський район» (2008) включає спогади очевидців, збірник документів, списки розкуркулених та репресованих, матеріали періодичної преси 1932-1933 років. «Окупація: Березівський район: 1941 - 1944 рр.» (2008) містить спогади очевидців, списки партизан-підпільників та мирних громадян, розстріляних румунсько-фашистськими загарбниками. «Афганістан. Чорнобиль. Трагедія. Березівський район» (2008) є реакцією автора на 20-річчя виводу радянських військ з Афганістану та 23-ті роковини трагедії. У книзі опубліковані відомості про березівчан - учасників війни в Афганістані та їхні спогади. «Освіта: Документи. Спогади. Свідчення: Березівський район» (2009) та «Команда. Спогади і роздуми районного керівника: Березівський район» (2010) є біографічними нарисами першого керівника району, що віддзеркалюють епоху 1950-х - початку 2000-х - економічні, політичні та психологічні зміни українського суспільства, зокрема, на селі. «Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року (2011) присвячена переселенню українців з Польщі на територію УРСР, зокрема, у с. Маринове Березівського району Одеської області. У співавторстві з О.А.Корецькою й І.Л.Комаровським опубліковано «Історію розвитку медицини на Одещині. Дореволюційний період» (2011); у співавторстві з П.І.Ляшиком і О.А.Корецькою - «Носії православ'я на Березівщині» (2013). Ліричними нотами наповнені опубліковані поезії І.І.Ніточко - «Рідному краю. Вірши» (2013) та «Калейдоскоп Березівщини» (2014), які логічно завершують березівський цикл.

Ця серія є цінним внеском в локальні історичні дослідження, біографістику, джерелознавство, «усну історію». Тематика праць є актуальною, малодослідженою і такою, що викликає інтерес у науковців і громадськості. До наукового обігу введено значний обсяг неопублікованих раніше архівних документів, а також свідчень очевидців подій. Видання широко презентувалися в області, у засобах масової інформації. Особиста думка автора, гарний дизайн та значна кількість ілюстрацій, зокрема, з приватного архіву автора, є чудовим прикладом детального вивчення історії своєї малої Батьківщини.

З 2005 року дослідження історії Овідіопольського району вийшло на солідний науковий рівень завдяки творчим зусиллям представників влади, науки та освіти. Творчий колектив у складі керівника району, а з 2014 року директора Держархіву В.В.Левчука, історика-археолога доктора історичних наук І.В.Сапожнікова, вчителя історії Наддніпрянської школи С.С.Аргатюка, та ін. підготував солідні і оригінальні наукові видання - «Край Овідія: Археологія та історія Овідіопольського району» (2005), «Овідіопольський район: Енциклопедичний довідник» (2011), Аджидер - Овидіополь: очерки по археологии и истории города и крепости» (2015). Чудовий дизайн, гарні ілюстрації, широке використання джерельної бази одеського архіву роблять ці видання популярними і презентаційними як для району, так і для області.

Із сучасних публікацій звертає на себе увагу автореферат кандидатської дисертації історика-археолога, начальника відділу науково-довідкового апарату Держархіву Олени Юріївни Штепко «Історія культурного освоєння острова Зміїний» (2015). Острів є складовою Кілійського району Одеської області, але має міжнародний статус.

Державний архів Одеської області є не тільки архівом, що зберігає цінні джерела світового рівня і попиту, а й відомою у світі науковою установою. З 2013 року група архівістів - к.і.н. Л.Г.Білоусова, к.і.н. О.Ю.Штепко, С.М.Герасимова і С.Є.Березін - бере участь у міжнародному науково-дослідницькому «Міста-порти Чорного моря, 1774-1914: розвиток, конвергенція і зв'язки зі світовою економікою» (Research project «The Black Sea and its port-cities, 1774-1914. Development, convergence and linkages with the global economy»). Проект здійснюється Іонійським Університетом, о. Корфу, Греція (лідер проекту), Університетом Криту, Університетом Фессалії, Егейським університетом, Грецьким науково-дослідницьким фондом у рамках науково-дослідницької програми «THALIS» за фінансування Міністерства освіти Греції та Євросоюзу. Учасниками є представники від 11 університетів, науково-дослідницьких інститутів та архівів чорноморських країн (Греція, Туреччина, Болгарія, Румунія, Україна, Росія, Грузія). В рамках проекту одеськими архівістами підготовлено низку

публікацій з історії Одеси, порту, судноплавства, торгівлі у Чорноморсько-Азовському та Середземноморському басейнах у друкованому варіанті та у новому форматі - електронному (електронний ресурс - blacksea.gr/ru/).

Для міжнародної спільноти цікавою є монографія професора Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова Д.П.Урсу «Одесса в европейском научном и культурном пространстве (XIX - XX вв.): Документальные очерки» (2014), опублікована у серії праць архіву.

У перспективі планової науково-видавничої роботи Держархіву у рамках державної програми «Архівні зібрання України» - підготовка наступних томів реєстрів описів та путівників по фондах за таким періодами і тематикою, як: дорадянський (Т. II), румуно-німецької окупації (Т. III), політичних партій та громадських об'єднань колишнього Архіву Одеського обкому Компартії України (Т. IV), радянський і незалежності (Т. V), Комунальної установи «Ізмаїльський архів» (Т. VI).

Буде продовжена наукова розробка, описування метричних книг і книг реєстрації актів цивільного стану. Публікація наступних випусків Зведеного каталогу буде вагомим внеском архіву у світові напрацювання у галузі генеалогії, просопографії, біографістики.

Напередодні визначних історичних дат, пов'язаних із державними ювілеями, особливо актуальною залишатиметься тематика історії України, УНР, політичних репресій і тоталітаризму, національних та інтернаціональних традицій. На виконання Закону України від 9 квітня 2015 року № 316-VIII «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» сотні тисяч документів потребують оприлюднення у стислі терміни, у зв'язку з чим створення сучасних пошуково-інформаційних систем на ці тематичні комплекси та публікація довідкових видань є найбільш необхідними суспільству і перспективними видами публікацій архіву.

Окремим напрямком роботи планується підготовка до 100-річного ювілею Держархіву (2020 рік), яка передбачає низку оригінальних і цікавих видавничих проєктів з публікації унікальних джерел та досліджень історії архівної справи на Одещині в загальному та особистісному вимірі.

У Державного архіву Одеської області багатий творчий і науковий потенціал - 1 доктор історичних наук (І.В.Сапожников), 3 кандидати історичних наук (Л.Г.Білоусова, А.В.Хромов, О.Ю.Штепко), два архівісти готують кандидатські дисертації до захисту (С.Є.Березін, О.Л.Феденко). Більшість працівників архіву займаються науковою діяльністю у тій чи іншій мірі, про що свідчить солідна бібліографія нашої установи (див. Додаток 1 та Додаток 2). А багата джерельна база Державного архіву Одеської області дає невичерпні можливості для реалізації як вітчизняних, так і міжнародних наукових проєктів.

¹ Державний архів Одеської області (ДАОО). - Ф. Р-1928. - Оп. 1. - Спр. 2. - Арк. 2.

² ДАОО.- Ф. Р-1928. - Оп. 1. - Спр. 6. - Арк. 21.

³ Там само. - Арк. 2.

⁴ ДАОО. - Ф. Р-100. - Оп. 1. - Спр. 128. - Арк. 5; Ф. Р-100. - Спр. 13; Ф. Р-1142. - Оп. 1. - Спр. 87. - Арк. 6-7.

⁵ Інформація люб'язно надана автору директором Державного архіву Миколаївської області Л.Л.Левченко, яка виявила цей підручник у Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського. Л.Л.Левченко вважає, що зазначена у каталозі дата появи цього видання - 1925 р. - є децю пізнішою.

⁶ 1905 год. Революционное движение в Одессе и Одешине. Сборник статей и воспоминаний. - Одесса, 1925. - 267 с.; 1905 год. Революционное движение в Одессе и Одешине. Сборник материалов и воспоминаний. - Одесса, 1926. - 356 с.

⁷ ДАОО. - Ф. Р-1142. - Оп. 2. - Спр. 8.

⁸ ДАОО. - Ф. Р-1142. - Оп. 1.- Спр. 31. - Арк. 1, 10.

⁹ ДАОО. - Ф. Р-1142. - Оп. 1.- Спр. 14. - Арк. 1-15.

¹⁰ ДАОО. - Ф. Р-1142. - Оп. 1.- Спр. 15. - Арк. 89-100.

¹¹ ДАОО. - Ф. Р-1142. - Оп. 1.- Спр. 23. - Арк. 11; Спр. 29. - Арк. 13-15.

¹² ДАОО. - Ф. Р-1142. - Оп. 3.- Спр. 139. - Арк. 24.

¹³ ДАОО. - Ф. Р-1142. - Оп. 1.- Спр. 471. - Арк. 4.

¹⁴ ДАОО. - Ф. Р-1142. - Оп. 1.- Спр. 575. - Арк. 6-7.